

Kézi szedés mesterfokon

Timkó György

Szerény a cím. Lehetne a kézi szedés kiváló művelőit iparművészeknek vagy képzőművészeknek is mondani. Igaz, jó kétezer-ötszáz évvel ezelőtt azt írta Szókratész az akkor élt iparosokról, hogy „bármilyen ügyesek is a kovácsok, ácsok és cipészek a saját mesterségükben, legtöbbjük mégis rab-szolgálélek, nem tudják, hogy mi a szép, jó és igaz”. Azóta sokat változott a világ. Véleménye bizonyára megváltozott volna, ha a 20. században élt kéziszedőket ismeri, mert nem kevesen voltak, akik nem egyszerűen mesterségük velejárójának, kenyérgeregeti eszközének tekintették a kézi szedés anyagait. Belső késztezt éreztek, hogy a merev anyagból olyan alkotást készítsenek, mely meghaladja a szokványos szedést. Mert bizony a kézi szedés szigorú – szögletes – „építőanyagra” alapozódott. Minden betűfokozatnak négyzet volt az alapja, ezt osztották félre, negyedre vagy kisebbre. A szélességet meg ciceróban mérték, de ez is szögletes volt, akárcsak a térzők, a vakanyagok, melyek a nyomtatásban nem látszottak. Más szóval: minden szedési anyagot merev rendszer alapján alakítottak ki. Ráadásul annak érdekében, hogy a kész szedést ki lehessen nyomni, csak szögletes lehetett, mert a formazárás csak így volt lehetséges. Tehát a kézi szedés anyagai olyan „építőkövek” voltak, amelyeknek alkalmazása nagyon korlátolt volt. Sok kéziszedőt ez a korlátoltság izgatta, készítette

arra, hogy a korlátokat áttörje, és művészi vágyainak kiélésére alkalmassá tegye. Ugyanis mindig voltak olyan kéziszedők, akikben volt művészi véna és ambíció, akik érzéseiket, gondolataikat ezekkel a rugalmatlan és nehézkes köznapi munkaeszközökkel igyekeztek mindenki számára érthetően megjeleníteni.

Azonban ne gondoljuk, hogy a művészi vágy kiteljesítése és a merev anyaggal való zsonglorkodás előzmény nélküli tevékenység volt. Nem, mint ahogyan a színi vagy zenei művészek többsége akadémiai, egyetemet végzett, és adottságaikat ott fejlesztették és csiszolták, valami ehhez hasonló történt a kéziszedőknel is. A szakszervezet szinte indulásától kezdődően szervezte a szakmai képzéseket, pontosabban a tovább-, majd (a gépek térhódítása után) az átképzéseket. A Magyarországi Könyvnyomdai Munkások Egyesülete adta ki a *Grafikai Szemle* havonta megjelenő lapot, melynek alcíme: *Nyomdaipari szakfejlesztő folyóirat* volt. (Az 1938. évfolyam tárgymutatójában több mint ötven címszó utalt szaktanfolyamokra, kéziszedői továbbképzésre.) Ebből megtudható, hogy 1937-ben három – egymásra épülő – tanfolyamon folyt kéziszedői továbbképzés: A betűszedés alapvető, középfokú és magasabb fokú ismeretanyagával (a három csoportban) több mint hetven kéziszedő ismerkedett meg. Az egyik tanulmányban a következők olvas-

hatók: „A tipográfiában a betű a fő-fő hatóeszköz. Így volt ez századokon át, s így van ez most is, azzal a különbséggel, hogy bár a mai idők nyomdásának mérhetetlenül több öntőcsínálta betűfélése áll rendelkezésére, mint a régmúlt tipográfusainak: nem elégszik meg a maga szűkösséggel és merevnek vélt készletével, és furfangos módon – léniákból, apró geometriai elemekből meg miegymásból való összeszedés útján, esetleg ólom- vagy linóleummetszések segítségével hívásával – olyan reklámos sorocskát teremt elő magának, amintőre elképzelése keretében épp szüksége van.” A Magyar Grafika minden száma átlagban tizenöt kiérlelt munkát mutatott be olvasóinak, mely ösztönözte azokat a szedőket is, akik nem látogatták (vagy nem látogathatták) a tanfolyamokat. 1938 áprilisában aztán ezernyi cégreklámat, levélfejet, hirdetést, kislakátot és egyéb nyomtatványterveket láthatott az érdeklődő közönség a szakszervezetben rendezett évváró kiállításon. És ez csak egy példa arra, hogyan segítette a szakszervezet a továbbképzést, de arra is, a szedők részéről milyen nagy volt az igény a tanfolyamok iránt. (Az évente megrendezett János-napi ünnepély plakáttervére mindig pályázatot írtak ki, és a kiérlelt tervek közül egy kiállítás keretében a zsűri és a szakmai közönség választotta ki a legsikerültebbeket. Szakmai kitüntetés érte ezzel a győztes alkotót. – De ide sorolható még

az évente megrendezett újévi üdvözlőlapok „versenye” is, amely minden évben a szedők és a tipográfusok nagy erőpróbája volt. 1938-ban, a szakszervezet kultúrtermében több mint ötven tervező kétszáz alkotását mutatták be.)

Vagyis a kéziszedők művészi alkotása nem csupán ösztönös tevékenység volt, hanem tudatos, tanulással megalapozott cselekvés. Az itt bemutatott *huszonhét ábra* ezt a megállapítást jól példázta. Francia, osztrák, amerikai és természetesen magyar alkotások gyűjteménye ez. Van közöttük több, kifejezetten művészi alkotás is, amelyekből kettőt emelünk ki. Ilyen az 5. számú, amely elképesztő művészi és szedői tehetségről árulkodik. Egy romos tájképet merev léniákból meg ürtöltőkből létrehozni csak művészi vénával megáldott szedő képes. Nézzük meg figyelmesen a három előtérben levő oszlopot: hogyan tükröződik a napfény az oszlopok jobb oldalán, és hogyan megy át árnyékba, majd a bal oldalon hogyan lesz mélysötét az árnyék. Mennyi lelemény kellett ahhoz, hogy az oszlopok sérülései – a léniák megtörésével, megszakításával – ilyen plasztikusan megjeleníthetők legyenek. – Figyeljük meg, milyen jól megoldott a perspektivikus ábrázolás! Minden a helyén van (a fent, a jobb oldalon egy pontosak a finomléniák, míg elől, az oszlopokon két pontosak), szinte odaérezzük magunkat, és látjuk a távolba vesző rommaradványokat. – Vagy az üres tér kitöltése milyen zseniális a jobb oldalon: három tagból álló lépcsőfok, melyen felfelé mehetnénk. Érezzük e néhány lépcsőfokból, csak ennyi maradt a régvolt épületből, a többi már elenyészett. – S az egész tájkép a legegyszerűbb kéziszedői eszközökkel – léniákkal, egy-két „spiccel” és „fél-

kamerrel” – lett megjelenítve. E képszerű ábrázolásban nyoma sincs a görcsös erőlködésnek, a kéziszedői anyag sokszínűségének felvonultatása – igen helyesen – hiányzik, és minden könnyű, egyszerű és elegáns. Ez több mint kéziszedői bravúr, ez már művészet!

A második kiemelkedő művészi alkotás a 2. számú, a „Grand prix”. Aki ezt megalkotta, nem egyszerűen kéziszedő volt, hanem képzőművész! Csak művész képes arra, hogy konkrétat és absztraktot egyszerre így ábrázoljon. Az egész egy lendületes rajz, már nem is szedés! Néhány vonással megjelenített versenyautó és versenyző, de nem ezt ábrázolja igazán, hanem magát a finisben levő atmoszférát – a verseny végső, izgalmas dinamikáját. Mindezt néhány elnagyoltnak tűnő – látszólag csak odavetett – kéziszedői eszközzel, azonban ebben a néhány vonásban minden benne van!

Sajnos a terjedelem nem en-

gedi meg a többi ábra elemzését, pedig a 3. számú, a néhány szedői elemből megjelenített cillinderes férfi arcképe is megérdemelné. A képek nem mindegyike művészi céllal készült, az órák (egy kivételével) reklámokból valók, a kivétel a 4. számú falióra, melynek megalkotásához hallatlan fantázia és anyagismeret kellett. A három szekrényábrázolás, a 12. számú modern épület, vagy a 27. számú LLB cégmonogram hirdetésekben valók, nem így a két kávéházi enteriőr (13. és 18. sz.) és a sielő hölgy (16. sz.) vagy a 24. számú autó (vezetőjének ábrázolása szenzációsan jól sikerült) és a fényképezőgép (23. sz.).

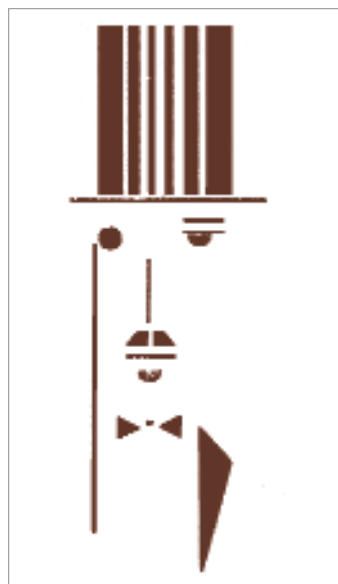
Úgy véljük, hogy azok értő fantáziáját is megmozgatja e képek látványa, akik nem voltak kéziszedők, vagy ezt a szakmát csak felületesen ismerik, de szeretik a művészi ábrázolásokat. A ma még élő kéziszedők pedig nosztalgiával gondolhatnak vissza erre a szép szakmára.

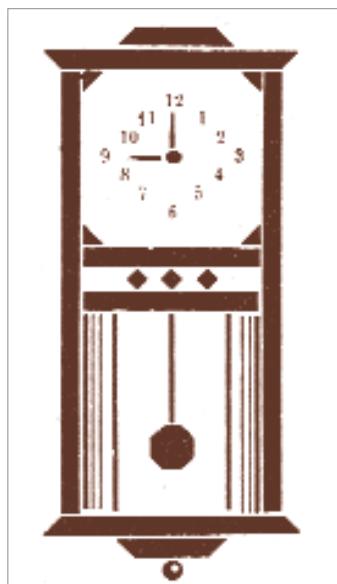
1.

2.

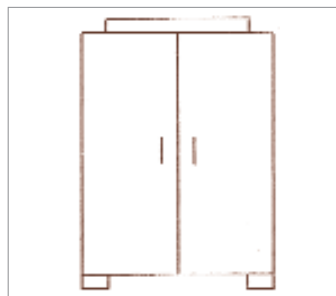
3.

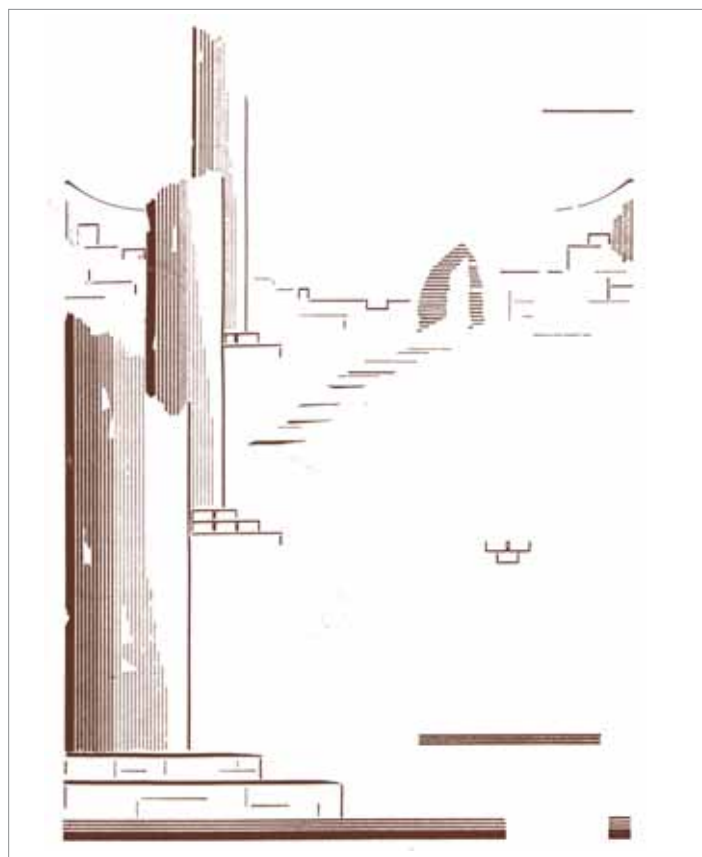
4.

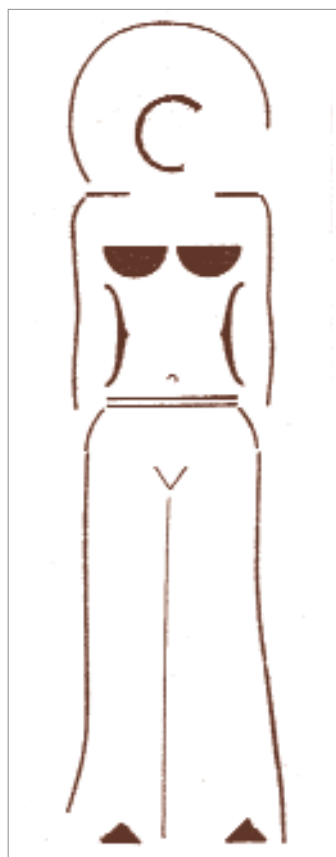
6.

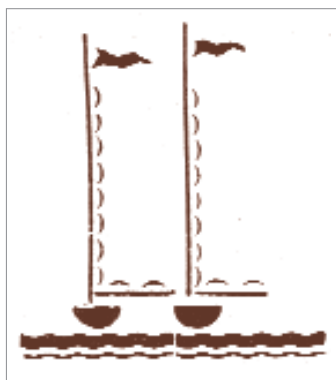
7.

5.

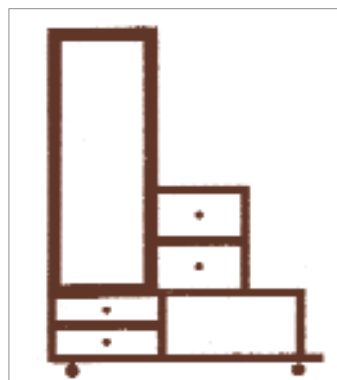
8.

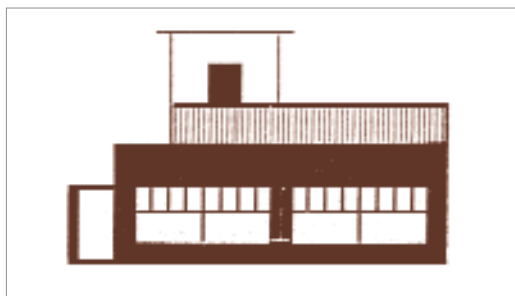
9.

10.

11.

12.

15.

13.

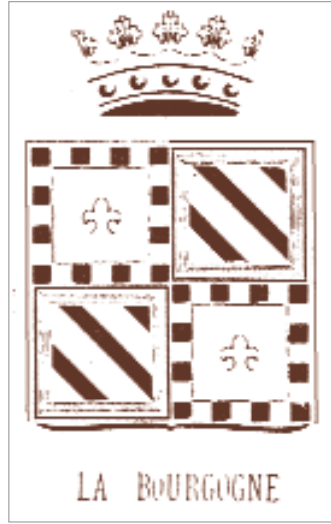
14.

16.

17.

20.

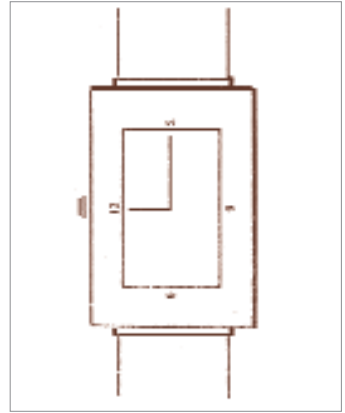
24.

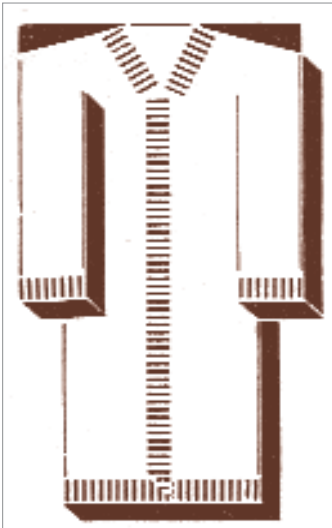
18.

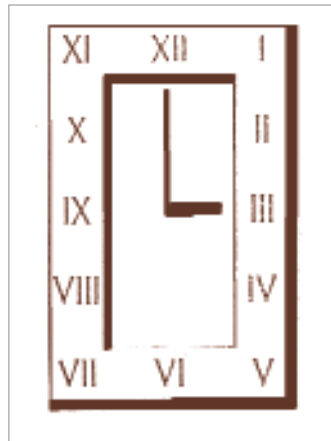
21.

25.

19.

22.

26.

23.

27.